

ג' שבועות (והתפלגותן)
ההערות הן בעיקרן לקט מהרמב"ם, שו"ע חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן פז,
ביאור משנה שוטנשטיין ופירושו בגמרא.

המסרב להישבע	האם נשבעין בנקיטת חפץ ²	התוצאה לאחר השבועה	על מה נשבעין	מי חייב בשבועה	סוג השבועה ¹	 לחץ על הסמל למייל
בית דין יורדים לנכסיו ונותנים לתובע מה שתבע	כן	משלם את החלק שהוא מודה בו	על אמיתות הטענה שאינו חייב את החלק שהוא כופר בו	המודה במקצת	שבועת מודה במקצת ⁴	שבועה מן התורה ³
		נפטר מתשלום דמי הפקדון	על אמיתות הטענה שיכולה לפטור אותו מתשלום דמי הפקדון	שומר חנם או שומר שכר ⁶	שבועת השומרים ⁵	
			כאשר עד אחד מעיד נגדו	הנתבע	שבועת עד אחד ⁷	
		נשבע ונוטל מה שתבע ⁹	על אמיתות התביעה	השכיר	שבועת השכיר	שבועה מדרבנן, (נקראת גם שבועת המשנה ⁸)
יש אומרים מי שחייב שבועה דרבנן, אם קדם ותפס ולא רצה לישבע לא מפקינן מיניה ¹⁰	כן	נשבע ונוטל מה שתבע	על אמיתות התביעה	הנגזל	שבועת הנגזל	
		נשבע ונוטל מה שתבע	על אמיתות התביעה	הנחבל	שבועת הנחבל	
		נשבע ונוטל	על אמיתות התביעה	התובע ¹²	החשוד על השבועה ¹¹	
		נוטל ¹⁴ על מה שנשבע	כדי שיוכל ליטול את הממון שתבע בדין	התובע	א. מעיקר הדין אין לתובע נאמנות להוציא ממון מהנתבע	שבועות הנוטלין ¹³
אפילו תפס מהנתבע מוציאם את הממון מידו ¹⁶ (וראה הערה 19)	לא ¹⁵	נוטל ¹⁷ על מה שנשבע			ב. מעיקר הדין יש ראייה מספיקה לטענתו	
אין בית דין יורדים לנכסיו, אלא מנדים אותו עד שישבע או ישלם ¹⁹	לא (וראה הערה 13)	נפטר מלשלם	כדי להיפטר מתשלומי הממון שנתבע בדין	הנתבע	כגון הנשבעים על טענת שמא או שבועת היסט	שבועת הנפטרים ¹⁸
ראה הערות 19, 16	לא (וראה הערה 13)	נפטר מלשלם	שאינו חייב כלום	נתבע הכופר בכל התביעה	האמוראים ²¹	שבועת היסט ²⁰

¹ ב'סוג השבועה' אנו דנים ב'שבועת הדיינין', שבועות שביה"ד מחייבים את אחד מבעלי הדין - בשונה משבועות ביטוי, שבועת שוא, שבועת העדות ושבועת הפקדון שבה האדם נשבע מעצמו.
² תקנו שיש להישבע כעין שבועת התורה ב"נקיטת חפץ", דהיינו, שעל הנשבע להחזיק בידו בשעת השבועה חפץ של קדושה, כגון ספר תורה או תפילין. וזאת בניגוד לשבועת היסט, שאינה צריכה להיות ב"נקיטת חפץ" (רע"ב ופירוש הרמב"ם לעיל ו, א). הרמב"ם בהלכות שבועות פרק יא הלכה יג פוסק: "אין בין שבועת הסת לשבועת הדיינין

ג' שבועות (והתפלגות)
ההערות הן בעיקרן לקט מהרמב"ם, שו"ע חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן פז,
ביאור משנה שוטנשטיין ופירושו בגמרא.

אלא נקיטת חפץ, שאין הנשבע שבועת הסת אוחז ספר תורה אלא משביעין אותו בשם או בכנוי בשבועה או באלה מפיו או מפי בית דין כמו שבועת הדיינים, וכבר נהגו הכל להיות ספר תורה ביד חזן הכנסת או שאר העם בעת משביעין שבועת הסת כדי לאיים עליו". **+/השגת הראב"ד/ אין בין שבועת היסט לשבועת הדיינים אלא נקיטת חפץ וכל אלא משביעין אותו בשם או בכנוי. א"א שמעתי שתקנו הגאונים שאין משביעין עכשיו לא בשם ולא בכנוי כדי שלא יהא העולם חרב על ידי החוטאים שרבו אלא שמחרימין אותו ומקללים אותו ומחרימין עליו בשופרות וכבוי נרות ומטות כפויית לאיים עליו שאם יחטא לעצמו יחטא".** מדברי הרמב"ם והרע"ב שם מבואר, שכל שבועות המשנה צריכות נקיטת חפץ, ורק שבועת היסט היא בלא נקיטת חפץ, וכן פסק השו"ע (חו"מ פו, יג) אבל יש חולקים על דברים אלו, וישנן שלש שיטות נוספות בדין זה; **(א)** יש סוברים שכל שבועות המשנה, ואפילו שבועות הנוטלים, אינן צריכות נקיטת חפץ, ורק שבועות התורה הן בנקיטת חפץ (ראה רש"י כתובות פח, א ד"ה לדי, ור"ן כה, ב בדפי הרי"ף, בדעתו). **(ב)** יש סוברים ששבועות הנוטלים צריכות נקיטת חפץ, אבל שבועות הנפטרים דינן כשבועות היסט, ואינן צריכות נקיטת חפץ (ריטב"א מח, א, בדעת רש"י שבעין הקודם; וראה טור חו"מ פז, כב). **(ג)** יש סוברים שאפילו שבועת היסט צריכה נקיטת חפץ (ראה ש"ך חו"מ שם לח, בשם כמה ראשונים).

הערה שלי: הרמב"ם הלכות טוען ונטען פרק א הלכה ב פוסק: "... אין לך מחוייב שבועה מן התורה חוץ משלשה, מי שהודה במקצת המטלטלין, ומי שחייבו עד אחד, והשומר, שהרי נאמר בשומר שבועת ה' תהיה בין שניהם, וכבר ביארנו שבועת השומרין בהלכות שכירות, וכל אחד מן השלשה נשבע ונפטר מלשלם, אבל כל הנשבעין ונוטלין כגון שכיר ונחבל ופוגם את שטרו וכיוצא בו, וכן כל הנשבעין בטענת ספק כגון השותפין והאריסין כולן נשבעין בתקנת חכמים, וכל אלו השבועות אף על פי שהן מדברי סופרים הרי הן כעין של תורה בנקיטת חפץ".

3 שבועה מן התורה כוללת שלושה סוגי שבועות.

4 שבועת מודה במקצת: נתבע שהודה במקצת התביעה - חייב לשלם את החלק שהוא מודה בו, ולהשבע שאינו חייב את החלק שהוא כופר בו; דין זה קיים רק כאשר החלק שהנתבע מודה בו הוא ממין הטענה עליה הוא נתבע, כגון: האומר לחברו: "מנה לי בידך", והלה אומר לו: "אין לך בידי אלא חמישים", אבל דין זה לא קיים כאשר ההודאה במקצת אינה ממין הטענה ("טענו חטיין והודה לו בשעורין") כגון: ראובן תובע משמעון כור חטים ושמעון אומר לראובן: "איני חייב לך אלא כור שעורים".

5 שבועת השומרים: שבועה שמחייבים בה שומר הטוען טענה שיכולה לפטור אותו מתשלום דמי הפקדון (כגון שומר חנים שטוען שאבד לו הפקדון, או שומר שכר שטוען שאירע אונס לפקדון);

6 שומר חנים שטוען שאבד לו הפקדון, או שומר שכר שטוען שאירע אונס לפקדון.

7 שבועת עד אחד: שבועה שמחייבים בה את הנתבע להשבע כאשר עד אחד מעיד נגדו.

8 משום שנתקנה בתקופת המשנה. עיקרה נלמד בפרק ז'.

9 שכיר שתבע מבעל הבית בזמנו (שכיר יום - במשך כל הלילה שלאחר עבודתו עד הבוקר; שכיר לילה - במשך כל היום שלאחר עבודתו עד שקיעת החמה), שישלם לו את שכר מלאכתו, ובעל הבית טוען, שכבר שילם לו את שכרו, והשכיר טוען, שעדיין לא קיבל את שכרו, הדין הוא, שהשכיר נשבע שלא קיבל את שכרו, ובעל הבית משלם לו.

¹⁰ שולחן ערוך חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן פז ס' ט.

11 נתבע החשוד שישבע לשקר הוא מי שמעידים עליו עדים שהוא חשוד להישבע לשקר או שעבר עבירה הפוסלתו להישבע. "חשוד על השבועה", מחשש שמא ישבע לשקר, אין משביעים אותו לא שבועת התורה ולא שבועת המשנה ולא שבועת היסט.

12 כאשר הנתבע חשוד שישבע לשקר, הדין הוא שהנתבע נשבע על אמיתות תביעתו ונוטל את שתבע.

13 תקנת חכמים בתקופת המשנה.

14 חכמים תיקנו לטובתו בידו להישבע וליטול. במקרים אלו, נחלקו אחרונים בגדר זכות התובע בממון לאחר שנשבע; לדעת הש"ך (תקפו כהן, כז) אין לתובע זכות בממון אלא מדרבנן. ולכן אם הנתבע מסרב לשלם, דינו כדין גזלן מדרבנן, שאין בית דין יורדים לנכסיו לגבות מהם בכפייה, אלא מנדים אותו עד שישלם. אבל קצות החושן (פט, א) סובר, שלאחר תקנת חכמים הממון שייך לתובע לגמרי. שהרי אם האמת כדבריו, ברור שהממון שייך לו מדין תורה. אלא שבלא התקנה לא היתה לו נאמנות לזכות בדין, אבל במקום שתיקנו חכמים שיהא נאמן, נתנו לו נאמנות כעין של תורה [ויש להם כח לעשות זאת מדין הפקר בית דין הפקר!]. ולכן לדעתו אם הנתבע מסרב לשלם, דינו כדין גזלן גמור שיוורדים לנכסיו.

15 לשיטת רש"י בכתובות דף פח עמוד א, גם שבועות הנוטלין הן שבועות קלות ללא נקיטת חפץ, כיון שהן דרבנן, ורק שבועות דאורייתא טעונות נקיטת חפץ. גם הראשונים הסוברים ששבועות הנוטלים חמורות כעין של תורה וטעונות נקיטת חפץ (וכן שיטת רש"י בגיטין לה, א), מודים ששבועות אלו הנזכרות כאן הן שבועות קלות ללא נקיטת חפץ, כיון שהן שבועות כדי להיפטר, בשבועת היסט (עיין ריטב"א מה, א; אולם עיין ביאור הגר"א חושן משפט צא, בז).

16 בשבועות הנוטלים (שמעיקר הדין אין לתובע נאמנות בטענתו, וחכמים תיקנו לו שישבע ויטול), אין לתובע זכות בממון אלא בשבועה, ולכן אפילו תפס מהנתבע ואינו רוצה להישבע מוציאים את הממון מידו (ראה ש"ך חושן משפט סימן פז ס"ק כה).

17 אף שמעיקר הדין יש לתובע ראייה מספיקה לטענתו, חכמים בתקופת המשנה החמירו עליו ותיקנו שלא יטול אלא בשבועה (תו"ט על משנה א). המקרים בהם תיקנו שבועות אלו ופרטי דיניהן, מתבארים בפרק זה משניות א-ז.

18 שבועות הנפטרים המוזכרות בפרקנו, הן שבועות שהטילו חכמים על הנתבע במקרים מסויימים, אפילו כאשר התובע אינו טוען אלא טענת שמה בלבד. המקרים בהם תיקנו שבועות אלו ופרטי דיניהן, יתבארו במשנה ח (מאירי). ישנן שבועות נפטרים נוספות שנתקנו בתקופת המשנה, שאינן נוהגות אלא כשהתובע טוען טענת ברי (ראה ש"ך חו"מ פז, לא). דוגמאות לשבועות כאלו נמצאות במשנה בפרק זה (עיין משנה שוטנשטיין א עיון 3 ובמשנה ו עיון 3). רש"י בכמה מקומות בפרקנו נוקט ששבועות הנפטרים הללו הן "שבועת היסט" ואף שגם הוא מודה שחייב שבועה לכל כופר בכל התחדש רק בתקופת האמוראים (עיקר

ג' שבועות (והתפלגות)
ההערות הן בעיקרן לקט מהרמב"ם, שו"ע חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן פז,
ביאור משנה שוטנשטיין ופירושו בגמרא.

תקנת שבועת היסט היה בתקופת המשנה, אלא שאז תיקנו שיש להישבע רק במקרים מסויימים, ובתקופת האמוראים הרחיבו את התקנה לכל כופר בכל (ריטב"א מח, א; וראה בעיני הבא "נפקא מינה" להלכה הנובעת מדברים אלו).

19 חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן פז ס' ט. לדעת רוב הראשונים, הוא הדין גם בשבועות הנוטלים כשמעיקר הדין התובע נאמן בלא שבועה, שאמנם לאחר תקנת חכמים אין התובע יכול לגבות בלא שבועה, אולם אם תפס את הממון וכעת הוא מסרב להישבע, אין להוציא את הממון מידו בכפיה (ראה שולחן ערוך חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן פז ס' י, ושו"ך חושן משפט סימן פז ס' ק כז: "וכן דעת הרא"ש..."; וכן משמע מדברי הרמב"ם והרע"ב שם). עכ"פ דינו שמנדין אותו ל' יום, לא בא ולא תבע נידוי, מכין אותו מכות מרדות ומתירין לו נידויו, ואין יורדין לנכסיו (ומותר לקראו עבריין, שהרי עובר על דברי חכמים).

20 שבועת היסט היא שבועה שהטילו חכמים על הנתבע הכופר בכל התביעה (בתביעת קרקעות, עבדים או שטרות) שישבע שאינו חייב כלום ויפטר (מן התורה חייב להשבע רק מי שמודה במקצת התביעה, ואילו הכופר בכל התביעה - פטור מלשלם אף ללא שבועה).

21 שבועה זו - שגם כאשר הנתבע כופר בכל התביעה - ישבע שבועת היסט, תוקנה בתקופת האמוראים כדי להכחיש את טענת התובע. אומנם, במשנה הפותחת את הפרק יש שתי בבות בהן השבועה היא שבועת היסט, עובדה המראה שכבר בתקופת המשנה תיקנו שבועת היסט.

השבועות הנזכרות בשתי בבות אלו הן "שבועות היסט" (רש"י).		
בבא ראשונה	א. אָמַר (בעל הבית) לַחֲנָנִי תֵּן לִי בְּדִינִי פְּרוֹת וְנָתַן לוֹ, אָמַר לוֹ תֵּן לִי הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נִתְּתִיו לָךְ וְנָתַתָּ בְּאִנְפִּלִי, <u>יִשְׁבַּע בַּעַל הַבֵּית.</u>	ב. נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַפְּרוֹת, אָמַר לוֹ נִתְּתִים לָךְ וְהוֹלָכְתָּ לְתוֹךְ בֵּיתְךָ, <u>יִשְׁבַּע חֲנָנִי.</u> רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁהִפְרוֹת בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֲלִינָה.
בבא שניה	ג. אָמַר לְשַׁלְחָנִי תֵּן לִי בְּדִינִי מַעוֹת וְנָתַן לוֹ, אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נִתְּתִיו לָךְ וְנָתַתָּ בְּאִנְפִּלִי, <u>יִשְׁבַּע בַּעַל הַבֵּית.</u>	ד. נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַמַּעוֹת, אָמַר לוֹ נִתְּתִים לָךְ וְהִשְׁלַכְתָּם לְתוֹךְ כִּיסְךָ, <u>יִשְׁבַּע שַׁלְחָנִי.</u> רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין דֶּרֶךְ שַׁלְחָנִי לִתֵּן אֶסֶר עַד שִׁטַּל דִּינָרוֹ:

כלומר, בשונה מהשבועות המנויות לעיל במשנה, שהן "שבועות הנוטלין", השבועות הנזכרות כאן הן שבועות שהטילו חכמים על נתבע הכופר בכל כדי להיפטר, ושבועה כזו נקראת "שבועת היסט". ואף שלא נתקנה שבועת היסט עד דורו של רב נחמן (עיין רש"י מח, ב) - היינו שלא נתקנה כתקנה כללית בכל מקרה שכופר בכל - אבל במקרים הנזכרים כאן במשנה (של יִשְׁבַּע בַּעַל הַבֵּית, יִשְׁבַּע חֲנָנִי, יִשְׁבַּע שַׁלְחָנִי) תיקנו שבועת היסט אף בזמן המשנה, שאם לא כן כל אחד יגזול את חבירו, כיון שבני אדם קונים פירות ומחליפים מעות בכל עת, ויאמר לו "נתתי לך את הפירות או "את המעות" כי אי אפשר להעמיד עדים על כל מקח (ריטב"א ותורת חיים מה, א בביאור דעת רש"י; עיין גם בעל המאור; אולם עיין תוספות מה, א ר"ה נשבע; ריטב"א שם; ר"ן בשם רי"ף; רמב"ם בפירוש המשנה).